

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Linguistica 16 (2021)

ISSN 2083-1765

DOI 10.24917/20831765.16.11

Małgorzata Magda-Czekaj

ORCID 0000-0002-8976-8205

Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków, Polska

Wschodniosłowiańskie imię *Chodor* i jego polski odpowiednik *Teodor* jako podstawy toponimów w Polsce

Słowa kluczowe: imię wschodniosłowiańskie i jego odpowiednik zachodniosłowiański (polski), toponimy odimienne, geografia, frekwencja

Keywords: East Slavic name and its West Slavic counterpart (Polish), toponyms from names, geography, frequency

Wprowadzenie

Obserwacja asymilacji chrześcijańskich imion na gruncie polskim stała się możliwa dzięki dokumentom piśmienniczym z okresu od X do końca XV w., które umieszczono oraz opracowano w *Słowniku staropolskich nazw osobowych*. W leksykonie tym wyodrębniono także imiona z kalendarza Kościoła zachodniego¹ (rozmeszczone w historycznych dzielnicach Polski: Małopolsce, Wielkopolsce, na Mazowszu, Pomorzu oraz na Śląsku), które przejęto za pośrednictwem łaciny i innych języków zachodnioeuropejskich, oraz imiona z kalendarza Kościoła wschodniego o charakterystycznej fonetyce wschodniosłowiańskiej. Przejęto je głównie ze źródeł greckich (okresu bizantyjskiego) przez język staro-cerkiewno-słowiański. Imiona te poświadczają głównie źródła z ziem ruskich (szczególnie z Rusi Czerwonej) z XIV i XV w., objętych polską administracją. Nosicielami owych imion byli nie tylko Rusini zamieszkujący te ziemie, ale w pewnym stopniu także i Polacy.

Celem tej pracy jest pokazanie obecności przykładowych imion, a także ich wariantów, pochodzących od świętych Kościoła wschodniego (*Chodor*) i zachodniego (*Teodor*) w Polsce, szczególnie w okresie średniowiecza, ale także w okresie późniejszym, aż do wieku XX. Najważniejszą część artykułu stanowią jednak nazwy miejscowe, powstałe na bazie tych imion (od XIV do XX w.). Autor zwróci także

---

¹ Na końcu hasła umieszczano także odsyłacze (imiona), wskazujące na inne pochodzenie. Na przykład pod hasłem *Teodor* odsyłaczami są wschodniosłowiańskie formy: *Chodor*, *Fiedor* oraz różne warianty tego imienia: *C(z)ader*, *Todor*. W przypadku imion wschodniosłowiańskiego pochodzenia: *Fiedor*, *Fedor*, *Feder*, *Fiedur*, *Chwiedor*, *Chwedor* odsyłacz (*Teodor*) wskazuje zachodni wariant imienia.

uwagę na uwarunkowania historyczne i kulturowe, sprzyjające obecności owych odmiennych toponimów na ziemiach polskich, zwłaszcza na Kresach Wschodnich, intensywność ich rozprzestrzenienia, a także chronologię i frekwencję. Niniejszy artykuł jest częścią projektu badawczego *Imiona jako podstawy nazw geograficznych Polski*², realizowanego w Pracowni Onomastyki IJP PAN w Krakowie³.

Wschodniosłowiańskie imię *Chodor* a zachodniosłowiańskie (polskie) imię *Teodor*

W wymienionym już *Słowniku staropolskich nazw osobowych* znalazło się 370 imion męskich z kalendarza Kościoła zachodniego i 115 z kalendarza wschodniego. Wśród nich 43 imiona mają wzajemne odpowiedniki, np.: *Bazyli – Wasyl, Grzegorz – Hryhor, Jan – Iwan*⁴, *Teodor – Chodor (Fiedor)*.

Do licznie występującego w formie podstawowej i różnych odmiankach należy teoforyczne imię *Teodor*, które z pochodzenia jest imieniem greckim – *Theódōros* (*theó-* (*theós*) 'bóg' + *-dōros* (*doron*) 'dar'). Można je objaśnić jako 'dar Boga'. W języku polskim obok formy spolszczonej *Teodor* istnieje też rodzimy odpowiednik tego imienia – *Bożydar*.

W Polsce najwcześniejsze poświadczenia imienia *Teodor* spotykane są w formie łacińskiej *Theodorus*⁵. W takiej postaci imię notowane jest na Śląsku w (1149) 1497 r.⁶ oraz w XIII w. (2 razy). W tym samym wieku, XIII oraz XIV spotyka się je w Wielkopolsce (2). W XV w. poświadczony jest w Małopolsce (3) i na Kresach Południowo-Wschodnich (2).

Spolszczona forma imienia *Teodor* znana jest w XIV w. (1371 r.) w Młp (1); XV: Wlkp (1), Krpłd (1). Obok imienia *Teodor* wymieniona jest także postać *Todor* w (1380) 1577 r. w Młp (4), a w XV wieku w Wlkp (1) oraz na Krpłd (3). Inne zaświadczone postaci tego imienia to np.: *Todur*: (1380) 1577 Młp, (XV w.) Krpłd (2); *Todyr*: 1404 r. Krpłd (1).

W krakowskich księgach sądowych z lat 1390–1416 notowane jest sześciokrotnie imię *Teodoryk* (derywowane słowotwórczo). Pojawia się w nich także w postaci niemieckiej – *Dytrych* (< stwniem. *Theudoricus*) i spolonizowanej *Dzietrych* (Bystroń 1938: 332–333; Malec 1995: 144). W okresie średniowiecza imiona z pierwszym członem *teo-* tak pochodzenia greckiego, jak i germańskiego przyjmowały w Polsce postać *Czader*, *Cedro*. Jan Długosz wspomina, że przed 1234 r. imię wojewody krakowskiego *Teodoryka* (z domu *Gryfów*) „Polacy dla trudnego brzmienia wyrazu greckiego, w swojej mowie nazwali *Cedrem*, tak jak wszystkich innych tegoż imienia” (Bystroń 1938: 332). Postać *C(z)ader* notowana jest więc w XIII wieku w Młp (2 razy), w XIV w Wlkp (1), Młp (3) i na Śl (1). Zapis *Theodorus alias Ceder* (1470–1480, Młp)

² Do tej pory nie poświęcono żadnej monografii tej problematyce. O założeniach tego projektu pisze w swoim artykule Halszka Górny (2018).

³ Zob. Górny 2019; Magda-Czekaj 2019; Skowronek 2019.

⁴ Zob. Magda-Czekaj 2021.

⁵ Poświadczenia i geografię imion podają za: Malec 1994: 330.

⁶ Data źródła w nawiasie oznacza, że pochodzi ona z kopii, a nie z zabytku oryginalnego.

świadczy o użyciu tych form zamiennie, aczkolwiek sposób zapożyczenia tej formy nie jest znany.

Wschodniosłowiańskim odpowiednikiem polskiego imienia **Teodor** (scs. *Theodorъ*) jest **Chodor** (stukr. *Χοδορъ*), poświadczony przede wszystkim na Krpłd (3 razy) w XIV w. (1370 r.) oraz licznie w XV w. (15 razy), a także w Wlkp (1). Znane są jeszcze inne odmianki tego imienia, mianowicie: **Chodur** (2): 1413, XV Krpłd (1), Młp (1) i **Chudor** (1): (1444) Maz). W XV w. (1437 r.) na Krpłd używane jest także imię **Fiedor, Fedor** (stukr. *Фѣдоръ*, strus. *Fedorъ*) (por. Malec 1994: 330). Oboczną postacią im. *Fedor* jest **Tudor**⁷. Imiona te wymienia Tadeusz Skulina (1973: 137) w swojej pracy *Staroruskie imiennictwo osobowe*, które Nikołaj Michajłowič Tupikov (1903) zalicza do najczęściej występujących imion chrzestnych⁸.

Najdawniejsze imiona chrześcijańskie według ruskich kalendarzy z XI-XIII wieku odtworzył rosyjski sławista Izmał Iwanowicz Srezniewski. Zestawienie to zawiera 384 imiona pochodzenia greckiego, jednak uznaje się, że w powszechnym użyciu w okresie od XI do XV w. było około 200 odrębnych imion. W późniejszym czasie utworzono kalendarz imion kanonicznych, obowiązujący w Kościele wschodnim, a na jego podstawie tworzone świeckie kalendarze imion wymagane w oficjalnym języku białoruskim, rosyjskim i ukraińskim (zob. Malec 2009: 349).

Imiennictwo historycznych Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej (zamieszkanych w znacznej liczbie przez ludność wyznania prawosławnego i noszących imiona prawosławne), stało się podstawą wielu nazwisk poświadczonych na ziemiach polskich w okresie intensywnego kształtowania się nazwisk w Polsce, czyli od XVI do końca XVIII w. Można tu wymienić nazwiska genetycznie patronimiczne (z sufiksem *-owicz/-ewicz*) pochodzące od wsł. im. *Fedor*, np.: *Fedorowicz, Federowicz* (1680, XVIII: Krpłd, Młp, Wlkp, Pom), *Fiedorowicz* (1690: Krpłn), a także od im. *Chodor*: *Chodorowicz* (1632, XVIII: Młp, Krpłd), *Chwiedorowicz* (1558, XVII: Krpłn), *Chwiedkiewicz* (1690: Krpłn) (Magda-Czekaj 2014: 107). W *Słowniku nazwisk współcześnie w Polsce używanych* wymienione są nazwiska, które motywuje ponad 120 podstawowych imion prawosławnych (zob. Malec 2009: 351). Imiona te występują bardzo często w licznych odmiankach fonetycznych i graficznych, np.: *Fedor, Feder, Fieodor, Fiedór, Fiodor, Fidur, Chodor, Chodór, Hodur, Chwiedor, Kwiedor*, a także tworzą podstawy nazwisk od skróconych podstaw tych imion (*Fied-ec, Chwied-usz+ko, Pied-ko*).

Imię *Teodor* w XVI wieku pojawia się rzadko. Na przykład w spisie Ziemi Bielskiej z 1528 r. imię to poświadczane jest tylko dwukrotnie, w postaci ruskiej – *Fiodor*, a w woj. sandomierskim z 1580 r. – raz (*Teodor*). W kolejnych wiekach imię *Teodor* nadawane jest częściej. W XVII w woj. lubelskim (1676 r.) potwierdzone są 4 osoby noszące to imię. A

---

⁷ Imię *Tudor* według *Słownika imion* (1991: 261) pochodzi z jęz. rumuńskiego (por. też Malec 1994: 330), a według *A dictionary of surnames* (Hanks, Hodges 1988: 530) z jęz. walijskiego.

⁸ „Imiennictwo chrześcijańskie zostało przeniesione na grunt ruski wraz z alfabetyzacją Rusi. Przedchrześcijańskie sposoby nominacji pozostawały produktywne przez długi okres po wejściu w użycie pisma” (Hryniewicz-Adamskich 2011: 2).

wśród elektorów jest 25 osób tego imienia za Jana Kazimierza (1648–1668)⁹, (0,6%), 28 za Sobieskiego (1674–1696) (0,8%), 56 za Augusta (1697–1706) (0,5%) i 48 za Poniatowskiego (1764–1795) (0,8%). Wśród studentów wileńskich 1820 jest 6 *Teodorów*, wśród oficerów 1817 r. – 10, wśród poruczników 1830 roku – 5. Współczesna seria oficerska z r. 1921 wykazuje 41 osób tego imienia (0,4%) (Bystron 1938: 331).

Według *Słownika imion współcześnie w Polsce używanych* (Rymut 1995) imię *Teodor* otrzymało w Polsce 13408 mężczyzn. W latach 1931–1940 nadawano je najczęściej – 3246 razy, a w latach 1981–1990 najrzadziej – 93 razy. W słowniku tym wymienione jest także imię *Fiodor* – 21 nosicieli oraz *Fedor* – 4.

Imię *Teodor* nosili liczni święci. Wymienieni są oni w martyrologium rzymskim oraz w menologium i synaksariach chrześcijańskiego Wschodu. Do najważniejszych należą święci Kościoła katolickiego i Cerkwi prawosławnej: Teodor z Tarsu (ur. 602 r.), Teodor Studyta (ur. około 759 r.) oraz Teodor, męczennik z Euchaity. Kult tego ostatniego był tak silny, że na jego cześć nazwę miasta Euchaita (w dzisiejszej Turcji azjatyckiej) przemianowano w roku 972 na *Theodoropolis*, a wiele kościołów w Konstantynopolu poświęcono temu świętemu (Fros, Sowa 1995: 499–500).

Imię *Teodor*, *Chodor* w strukturach nazw miejscowych Polski

Przez przyjęcie imion chrześcijańskich antroponimia polska została włączona w związane z kategorią imion chrześcijańskich procesy językowe i kulturowe wspólne całej Europie. Podobnie jak w innych krajach imiona chrześcijańskie pełniły w Polsce nie tylko swoją funkcję podstawową jako imiona chrzestne, lecz stały się tworzywem wielkiej liczby nazwisk oraz nazw geograficznych, szczególnie nazw miejscowości (Malec 1994: 401).

Najstarszą nazwą miejscową motywowaną imieniem *Teodor* // *Tudor* jest wieś na Śląsku, w woj. opolskim (gm. Domaniów, pow. oławski), poświadczona w 1310 r. jako (*allod* 'folwark') *Alod Thudrow*, później *Thuderau* (1743 r.), *Theuderau*, *Tudorow*, też *Teuderau* (1845 r.) oraz *Czadrów* (URM)¹⁰, ostatecznie funkcjonuje jako ***Teodorów*** (1949 r.). Najwcześniejsze poświadczenie imienia *Teodor* notowane jest także na Śląsku w XII i XIII w. Oprócz nazwy *Czadrów* ← *Teodorów*, poświadczona jest tak samo brzmiąca nazwa miejscowości *Czadrów* w woj. jeleniogórskim (gm. Kamienna Góra) w słowniku *Nazwy Miejscowe Polski*¹¹ (1997: 168). Jej pochodzenie wywodzi się od nazwy rzeki *Zieder* (1334 r.) 1650 r., dziś *Zadrna*. Z kolei n. rzeki

⁹ Daty panowania królów polskich uzupełnił autor.

¹⁰ Nazwa ta została wprowadzona po 1945 r. przez Komisję Ustalania Nazw Miejscowych i Obiektów Fizjograficznych, działającą przy Urzędzie Rady Ministrów.

¹¹ Wymienione tu nazwy miejscowe pochodzą z toponomastykonu *Nazwy Miejscowe Polski*, wydanego do tomu XV: Są-Stą (2018 r.), pozostałe nazwy miejscowe pochodzą z kartoteki przygotowywanej do wydania dalszych tomów. Nazwy miejscowe w niniejszym słowniku zaczerpnięto z *Wykazu urzędowych nazw miejscowości w Polsce z lat 1980–1982*, a lokalizację administracyjną (województwo, gmina) miejscowości określono na podstawie podziału administracyjnego Polski (na 49 woj.) z lat 1975–1998.

motywowana jest apelatywem *cider* ‘jabłecznik, wino z owoców’ lub stp. *cedr* ‘gatunek jałowca’, niem. *Zeder*.

W *Słowniku etymologicznym nazw geograficznych Śląska* (Sochacka red. 2009: 48) ta sama nazwa miejscowa *Czadrów* (Ziedler 1334 r.) motywowana jest niem. *Zider* ‘jabłecznik’. Autorzy przytaczają tu także nazwę osobową *Czadera* (zapis *Cydir* z 1292 r., *Czedir* z 1372 r.), którą Kazimierz Rymut (2001: 604) wywodzi od im. *Teodor*. Do owej nazwy osobowej odwoływała się także Komisja URM, ustalając formę dzierżawczą *Czadrów*. W żadnym opisie nazwy miejscowej *Czadrów* (z woj. jeleniogórskiego) nie nawiązuje się do ojkonimu *Teodorów*.

W źródłach z końca XIV w. (1371 r.) notowana jest miejscowość **Tudorów** w woj. tarnobrzesckim (w gm. Opatów): *de Tudorow*. Późniejsze zapisy tej nazwy pochodzą z XV w.: *Tudorow* 1470–1480 oraz z XVI w.: *Thudorow* 1508, 1529, *Tudorow* 1578. Jest to obecnie jedyna taka nazwa miejscowa w Polsce, która zachowała w swej podstawie imię *Tudor*. Ojkonim *Tudorów* motywuje także nazwiska typu *Tudorowski* (1508 r., XVII w.) oraz *Tudorowiecki* (1578 r.) w XVI i XVII w. potwierdzone w Małopolsce (AntrP 2015: 183).

Powstanie nazw miejscowości w przeszłości wiąże się z czasem i miejscem zakładania osad, a ich poświadczenia uzależnione są od zapisu w dokumentach, które sporządzano w różnym okresie. W jednych dzielnicach Polski takie informacje spotykamy wcześniej (np. w Wielkopolsce, na Śląsku), a w innych później (np. na Mazowszu). Najwięcej poświadczeń nazw przypada na XII i XIII wiek. Na przykład na Śląsku najliczniejsze zapisy pochodzą z połowy XIII i XIV wieku, a na Mazowszu dopiero z XVI w. Po XVI i XVII wieku notuje się spadek liczby nowych zapisów, co może wskazywać na mniejsze zasiedlanie (Rzetelska-Feleszko 1998: 196). Z kolei w XVIII w. ożywienie gospodarcze, nowa sytuacja geopolityczna wpłynęły na wzmożenie osadnictwa, a co za tym idzie na nominacje. Jednak najwięcej nowych osad powstało w XIX w. zwłaszcza na obszarze Królestwa Polskiego (Wójcik 2015: 198). Nieco inny rodzaj nominacji, tzw. chrzty nazewnicze powstały po drugiej wojnie światowej, wskutek zmian terytorialnych Polski. Nowe nazwy tworzone na terenach poniemieckich (Utracki 2013).

Większość ojkonimów pochodzących od imienia *Teodor* zaświadczonych jest w źródłach z XIX i XX wieku. Są to dzierżawcze nazwy miejscowości – **Teodorów** (9), zakończone sufiksem *-ów*. Przypuszcza się, że ten typ nazw był strukturą częstą w średniowieczu¹², natomiast w wieku XIX służył tylko jako model w tworzeniu toponimów. Sufiks *-ów* pełnił więc głównie funkcję strukturalną. Mamy więc *Teodorów* w woj. piotrkowskim (gm. Będków) i w woj. sieradzkim (gm. Wodzierady), poświadczone w 1827 r. Z tego samego roku pochodzi także zapis miejscowości *Teodorów* w postaci nazwy komponowanej jako zestawienie – *Teodorów Wielki* (w woj. piotrkowskim, w gm. Kodrąb). Jeszcze dwa poświadczenia nazw pochodzą z 1. połowy XIX w.: *Teodorów* w woj. kieleckim (gm. Działoszyce) – 1839 r., i w woj.

¹² Nazwy na *-ów* pojawiają się już w najstarszych dokumentach z XII w., liczba ich szybko rośnie w następnym wieku i osiąga najwyższy przyrost w Wlkp, Młp, w dzielnicach centralnych i na Pom. W XV w. notuje się coraz mniej tego typu nazw, z wyjątkiem Maz. Natomiast od XVI w. do XX w. liczba nazw dzierżawczych maleje (por. Rzetelska-Feleszko 1998: 206).

kaliskim (cz. Kotlina, dawniej wieś, gm. Kotlin) – 1846 r. Ta sama nazwa miejscowa notowana jest także w 1921 r. jako niem. *Teodorsfeld*. Z 2. poł. XIX w. pochodzi jeszcze kilka nazw miejscowości *Teodorów*, z woj. kaliskiego (w gm. Mycielin) – 1877 r., oraz z woj. płockiego (w gm. Bedlno) i woj. skierniewickiego (w gm. Brzeziny) – obie poświadczone w 1892 r. *Teodorów* w woj. radomskim (w gm. Policzna) notowany jest dopiero w 2. poł. XX w. (1970 r.).

Znaczna część toponimów dzierżawczych z odmienną podstawą *Teodor* powstała w Polsce przy użyciu przymiotnikowego sufiksu *-ow-* (dołączanego do podstawy zakończonej spółgłoską twardą). Tego typu nazwy (z *-ow-*), występują w rodzaju męskim z sufiksem *-ów* (*Teodorów*), w rodzaju żeńskim z *-owa* (*Chodorowa*) oraz w rodzaju nijakim z *-owo* (*Teodorowo*).

Wszystkie nazwy miejscowe **Teodorowo** poświadczone są na terenie Polski w XIX i XX wieku. W jednym przypadku widoczne są wahania co do formy nazwy, a odnoszą się one do końcówki fleksyjnej nazwy. Pierwszym zaświadczeniem nazwy *Teodorowo* w woj. włocławskim (gm. Wielgie) jest więc *Teodorów* (1892 r.). Natomiast zapis *Teodorowo* pochodzi dopiero z 1921 r. O użyciu tych nazw zamienne (*Teodorowo* // *Teodorów*) świadczy także zapis wsi *Teodorowo* w woj. włocławskim (w gm. Piotrków Kujawski). Wprawdzie pierwsze notowanie tej miejscowości jest z 1882 r. (*Teodorowo*), ale kolejny zapis brzmi: *Teodorów* al[ias] *Teodorowo* – 1892 r. Jest jeszcze jedna nazwa *Teodorowo* w woj. konińskim (w gm. Wierzbinek), z pierwszym poświadczeniem *Teodorowo* 1882 r., ale kilka lat później (w 1892 r.) pojawia się także zapis *Teodorów*. Dwie wsie poświadczone są w 1. poł. XX w. Należy do nich *Teodorowo* w woj. płockim (w gm. Staroźreby) notowane w 1921 r. oraz *Teodorowo* w woj. konińskim (w gm. Ślesin) – pierwotna kolonia (odmiana osady) zaświadczone także w 1921 r. Nazwę *Teodorowo* nosi też osiedle w pow. Ostrołęka (w gm. Rzekuń) oraz folwark w pow. Płońsk (w gm. Kuchary), obydwie objekty notowane są w 1892 roku. Samodzielne folwarki dały początek osadom, a te z kolei przyczyniły się do powstania nowych miejscowości.

Do wschodniosłowiańskiego imienia *Fedor* nawiązuje geneza nazwy kompowanej **Fedorwalde-Peterhain**, dziś *Osiniak-Piotrowo*, która pierwotnie poświadczona jest jako *Fedorowen* (< brus. im. *Fedor* ‘Teodor’)¹³ w 1835 r., w woj. suwalskim (wieś w gm. Ruciane-Nida). Nazwa wsi *Fedorowo* pochodzi od nazwiska właściciela tej wsi – starowiercy Szczepana *Fedorowa*, którą zniemczono jako *Federowen* później *Fedorwalde*. Na terenach Rzeczypospolitej starowiercy pojawili się w XVIII w., osiedlając się wówczas na ziemiach dzisiejszej Białorusi i Litwy oraz północno-wschodniej Polski. Ich przybycie do Polski było następstwem represji ze strony władz świeckich i cerkiewnych z powodu sprzeciwienia się reformie patriarchy Nikona w rosyjskiej Cerkwi prawosławnej w 2. poł. XVII wieku. Część staroobrzędowców zdecydowała się także na emigrację do innych krajów (Iwaniec 1977: 22, 78).

W roku 1874 wieś *Fedorwalde* połączono z drugą wsią – *Piotrowo* (< im. właściciela *Piotra* Jakowlewa), również zniemczoną, najpierw jako *Piotrowen* (1835 r.), potem *Peterhain*. Powstała wówczas nazwa złożona: *Fedorwalde-Peterhain*. Po

¹³ Cerkiewne imię *Fieodor* na pograniczu polsko-białoruskim używane było w różnych formach: *Fedor*, *Fiedor*, *Feder* itp. (Tichoniuk 2000 za: Biolik 2016: 8). Por. też Rymut, Czopek-Kopciuch, Bijak red. 1996–2009, t. VIII: 176.

1945 r. zatwierdzono nazwę *Osiniak-Piotrowo*. Nazwa *Osiniak* była pierwotnym określeniem okolicy leśnej.

Do nazw miejscowych dzierżawczych, czyli oznaczających miejscowość będącą niegdyś własnością człowieka, od którego imienia powstały, zaliczyć należy także nazwę **Chodorowa** (z sufiksem *-owa*) w woj. nowosądeckim (wieś w gm. Grybów). Nazwa ta notowana jest znacznie wcześniej, bo już w XIV w.: *Chodorowa* 1385 r. (podobnie jak nazwa *Teodorów* na Śląsku (1310 r.). Podstawą nazwy *Chodorowa* jest imię *Chodor* (stukr. *Χοδορῆ*), które to imię *Słownik staropolskich nazw osobowych* notuje w XIV wieku (1370 r.) na Kresach Południowo-Wschodnich.

Jeszcze innym rodzajem nazw dzierżawczych motywowanych imieniem *Chodor*, ze złożonym sufiksem *-ówka* jest **Chodorówka**. Ta dawna wieś (obecnie część Bachorza) w woj. przemyskim (w gm. Dynów) ma również wcześniejsze zaświadczenie, pochodzi bowiem z XV w.: *Chodorówka* 1436 r.

W 1671 r. notowana jest wieś **Chodorówka**, położona w woj. białostockim (w gm. Suchowola). Od XVII do 1. połowy XVIII wieku

wraz z przyległymi wsiami wchodziła w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego (granica z Koroną przebiegała Nettą i pobliską Brzozówką) i należała do powiatu grodzieńskiego w województwie trockim. *Chodorówka Stara* wieś chłopów i osoczników królewskich została założona po 1574 roku na 13 włókach dla pilnowania zachodniej części Puszczy Nowodworskiej (Ryżewski 2008: 1).

Dziś obok *Starej Chodorówki* istnieje jeszcze *Nowa Chodorówka* (zapis: 1921 r.). W XVIII i XIX w. powstały nazwy kilku kolejnych wsi – nomina composita – z pierwszym członem *Chodorówka* i z drugim, odróżniającym: *Poświętne*, *Poświętna* oraz *Kościelna*. Mamy zatem jedną nazwę złożoną: *Chodorówka-Poświętne* (1784 r.) oraz dwie nazwy zestawione: *Chodorówka Poświętna* (1900 r.) i *Chodorówka Kościelna* (1967 r.). Człony odróżniające nazwy wiążą się z uposażeniem kościelnym w formie nadanego gruntu zwanego *poświętne*, *poświętne* albo wynikają z jakiegokolwiek formy przynależności do kościoła. W tekstach staropolskich widnieją zapisy typu: *agris dictis poswanthne* (pola zwane poświętne). Z nazw tych wynika, że nie były one motywowane duchowymi aspektami wiary, ale materialnym wyposażeniem kościoła (por. Rzetelska-Feleszko 2006: 43). Postać gwarowa tej nazwy: *xadarouka* posiada białoruskie cechy językowe.

Imię *Teodor* zostało także spetryfikowane w kilku nazwach miejscowych **Teodorówka**. W woj. zamojskim (gm. Frampol): *Teodorówka* (1676 r.) oraz *Teodorówka-Kolonia* (1982 r.). Nazwa *Teodorówka* ma charakter pamiątkowy. Utworzono ją od imienia Teodora Gorajskiego, rotmistrza królewskiego (1666 r.), hrabiego herbu Korczak – rodzina czerwonoruska (z której pochodził) „pisze się z Goraja, w pow. Lubelskim” (Uruski 1907: 363–265). W XVIII wieku w woj. krośnieńskim (w gm. Dukła) poświadczona jest jeszcze jedna wieś *Teodorówka* (1765 r.).

Obok nazw dzierżawczych pochodzących od imienia *Teodor* // *Chodor* występują nazwy rodowe (rodzinne) motywowane przez antroponimy zbiorowe. W najstarszym okresie swojego rozwoju oznaczały one osady na podstawie nazwy osobowej, jakiej członkowie tego samego rodu używali lub jaką nazwą ich określano.

Późniejsze nazwy były już określeniami rodzinnymi. Toponimy te funkcjonują bezformantowo w postaci plurale tantum.

Wcześniejsze poświadczenia tego typu nazw pochodzą z XV i XVI wieku. Są to dwie nazwy miejscowości **Chodory**, jedna z nich to wieś już zaginiona w parafii Ciekosyn, w Ciechanowskim: *Chodori* (1414–1425) 1456 r. Druga wieś *Chodory* (gm. Turośń Kościelna) położona jest w woj. białostockim: *Chodory* 1528 r., *Ходоры* 1567 r. Z nazwą tej wsi związany jest Wojtko *Chodor* oraz Mikołaj *Chodor* (1528). Do dziś we wsi mieszka rodzina *Chodorowskich*.

Od nazwy osobowej *Chodorko*, *Chodorek* powstała wieś **Chodorki**. Pierwsze poświadczenie nazwy zapisane jest cyrylicą – *Ходорку*, pochodzi z 1597 r., polski zapis – *Chodorki* zaświadczony jest w 1603 r. Obecnie *Chodorki* są częścią miejscowości Sucha Wieś w woj. suwalskim (w gm. Raczek). Podstawą w dwóch rodzinnych nazwach miejscowych jest także imię *Teodor*. Obie te nazwy notowane są później, w XIX i XX wieku. Należy tu wieś **Teodory** (1827 r.) w woj. sieradzkim (gm. Łask) oraz poświadczona na Mazowszu nazwa złożona *Sułocin-Teodory* (1952 r.) w pow. Sierpc (gm. Borkowo). Pierwsza nazwa złożenia *Sułocin* (z formantem *-in*) ma charakter dzierżawczy, zaświadczona jest w 1784 r. – *Sulocin*. Jej nazwa pochodzi od nazwiska *Sułocki* (w XVIII w. *Sułoccy* byli jednymi z właścicieli *Sułocina*). Człon drugi tego złożenia, również odantroponimiczny – *Teodory* (w postaci plurale tantum) jest określeniem rodzinnym.

Uwagi końcowe

Nazwy miejscowości pochodzące od wschodniosłowiańskiego imienia *Chodor* i jego polskiego odpowiednika *Teodor* poświadczane były w Polsce już w wieku **XIV** (3): *Teodorów* (Śl), *Tudorów* (Młp), *Chodorowa* (Młp) oraz w wieku **XV** (2): *Chodorówka* (Krpłd), *Chodory* (Maz). Kilka toponimów pochodzi także z wieku **XVI** (3): *Chodory* (Krpłn), *Chodorki* (Krpłn), *Stara Chodorówka* (Krpłn), **XVII** (2): *Chodorówka* (Krpłn), *Teodorówka* (Krpłd) i **XVIII** (2): *Teodorówka* (Młp), *Chodorówka-Poświętne* (Krpłn). Nie wszystkie z tych wsi zachowały się do dziś (np. *Chodory* w Ciechanowskim, poświadczane w XV w.), zaś niektóre dawne wsie stały się częściami dzisiejszych wsi (np. *Chodorówka* z XV w. jest częścią wsi Bachórz, a *Chodorki* z XVI w. stanowią część miejscowości Sucha Wieś).

Najwięcej nominacji pochodzi z wieku **XIX** (15): *Teodorów* (Włkp (4), Młp, Maz (2)), *Teodorów Wielki* (Włkp), *Teodorowo* (Włkp (2), Maz (2)), *Teodory* (Włkp), *Chodorówka Poświętne* (Krpłn), *Fedorwalde-Peterhain* (dziś *Osiniak-Piotrowo* Krpłn), mniej z wieku **XX** (8): *Teodorów* (Młp), *Teodorowo* (Włkp (2), Maz), *Teodorówka-Kolonia* (Krpłd), *Nowa Chodorówka* (Krpłn), *Chodorówka Kościelna* (Krpłn), *Sułocin-Teodory* (Maz).

Powyższe zestawienie 35 ojkonomów poświadczonych od XIV do XX wieku wyraźnie dzieli się na dwie grupy pod względem pochodzenia nazw. Pierwsza, od XIV do XVIII w. (12 nazw), pokazuje, że większość toponimów (8) utworzono od wschodniosłowiańskiego imienia *Chodor*, które umiejscowione są prawie zawsze na historycznych Kresach Północno-Wschodnich, raz w Małopolsce i na Mazowszu. Trzy nazwy miejscowe motywuje im. *Teodor*, a każda z nich występuje w innej części Polski.

Najstarsza z tych miejscowości leży na Śląsku, następna na Kresach Południowych, kolejna w Małopolsce. Na uwagę zasługuje tu także nazwa miejscowa *Tudorów* (←*Tudor*), zaświadczona wyłącznie w Małopolsce.

W późniejszych wiekach – XIX i XX (22 nazwy) (odwrotnie do wcześniejszych wieków) przeważają toponimy, mające w swej strukturze imię *Teodor*. Szczególnie liczne są takie ojkonimy w wieku XIX (13), mniej jest ich w XX (5). Miejscowości te położone są w różnych historycznych dzielnicach Polski: Młp, Wlkp, Maz, Krpłd. Trzy ojkonimy (zestawienia), które utworzono od im. *Chodor*, zaświadczone są na Kresach Północnych. Jeden toponim także z Kresów Północno-Wschodnich zawiera w swej pierwotnej nazwie imię *Fedor*.

Lokalizacja ojkonimów motywowanych wschodniosłowiańskim imieniem *Chodor* i jego polskim odpowiednikiem *Teodor* potwierdza obecność obu imion w Polsce od XIV do XX wieku.

W starszej warstwie nazewniczej (XIV–XVIII), w której dominują ojkonimy motywowane imieniem pochodzącym z kalendarza wschodniego (*Chodor*), odzwierciedlają się w znacznej mierze wpływy kultury wschodniosłowiańskiej. Podłożem takich wpływów była sytuacja polityczna na północy Kresów. Mimo zawarcia unii polsko-litewskiej w 1385, (której celem była między innymi chrystianizacja) ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego pozostawały nadal oddzielnym państwem. Przez 200 lat Litwa nie pozwalała na osiedlenie się na jej terytorium ludności obcego pochodzenia, stopniowo ulegając rutenizacji. Dopiero w XVI–XVIII w. rozpoczęła się polonizacja językowa i narodowa litewsko-ruskich społecznych warstw wyższych, później także wsi litewskich i białoruskich. Język polski jednak nie zdołał wyprzeć języka białoruskiego i pozostał na drugiej pozycji. Ta okoliczność przyczyniła się do chwiejności świadomości narodowej i poczucia tożsamości narodowej, a co za tym idzie także wyznaniowej (por. Labocha 2009: 147).

Na południu Kresów sytuacja polityczna wyglądała inaczej. W XIV w. Kazimierz Wielki przyłączył do Polski dawne utracone ziemie Rusi, które już narodowościowo i językowo były ruskie, a wyznaniowo w większości prawosławne. Po wcieleniu tych terenów do Polski, na ziemie te napływała ludność etnicznie polska.

Chociaż sytuacja ta trwała kilka wieków, to napływ polskiej ludności odmiennej kulturowo i wyznaniowo nie zdołał zdominować ilościowo żywiołu ruskiego. Na Kresy Południowo-Wschodnie przybywały także inne narodowości, które charakteryzowały się wielością języków, kultur i wyznań. Jednak język polski w tej części Kresów zdobył pozycję uprzywilejowaną jako język panującej cywilizacji i kultury (por. Labocha 2009: 147).

Współistnienie więc przez wieki dwóch cywilizacji religijno-kulturowych oraz wzajemne przenikanie się imienniczych systemów obu kultur¹⁴ poświadczają toponimy *Chodorówka* i *Teodorówka*, występujące na południu Kresów (zob. mapa – toponimy od XIV–VIII w.).

W nowszej warstwie nazewniczej (XIX–XX) zdecydowanie przeważają toponimy motywowane imieniem z kalendarza zachodniego (polskiego) – *Teodor* (zob. mapa – toponimy od XIX–XX w.). Owe nazwy poświadczane są w większości na

¹⁴ Zob. też Pluskota 2000: 220.

terenie historycznego Królestwa Polskiego, stąd dominują ojkonimy mające w swej podstawie imię *Teodor*. Wiek XIX przynosi bowiem żywotność procesów osadniczych, które wynikały ze wzmożonego rozwoju przemysłu, inwestycji komunikacyjnych oraz transformacji wsi na tych ziemiach. Reforma społeczno-gospodarcza w Królestwie Polskim przyczyniła się więc do tworzenia i nominacji nowych wsi.

Rozwiązanie skrótów

AntrP – *Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku*, red. A. Cieślíkowa przy współpracy H. Górny i K. Skowronek, t. V, Kraków 2015.

brus. – białoruski

Krpld – Kresy Południowo-Wschodnie

Krpln – Kresy Północno-Wschodnie

Maz – Mazowsze

Młp – Małopolska

niem. – niemiecki

Pom – Pomorze

scs. – staro-cerkiewno-słowiański

stp. – staropolski

strus. – staroruski

stukr. – staroukraiński

stwniem. – staro-wysoko-niemiecki

Śl – Śląsk

Włkp – Wielkopolska

Bibliografia

Biolik M., 2016, *Formy wschodniosłowiańskie imion męskich używane w dobrach ofiarowanych zakonowi kamedułów wigierskich w 1668 roku*, „Acta Neophilologica” XVIII (2), s. 5–16.

Bubak J., 1993, *Księga naszych imion*, Wrocław–Warszawa–Kraków.

Bystron J.S., 1938, *Księga imion w Polsce używanych*, Warszawa.

Fros H. SJ, Sowa F., 1995, *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, Kraków.

Górny H., 2018, *Imiona jako podstawy nazw geograficznych Polski – prolegomena badawcze*, [w:] *Przeszłość w języku zamknięta*, red. U. Wójcik, V. Jaros, Częstochowa, s. 261–271.

Górny H., 2019, *Imię teoforyczne Józef w strukturach antroponimicznych i toponimicznych*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Linguistica” XIV, s. 47–57.

Hanks P., Hodges F., 1988, *A dictionary of surnames*, Oxford New York.

Hryniewicz-Adamskich B., 2011, *Słowiańskie imiona osobowe – voces magicae?*, „Onomastica Slavogremanica” 30, s. 177–196.

Iwaniec E., 1977, *Z dziejów staroobrzędowców na ziemiach polskich XVII–XX w.*, Warszawa.

Janowowa W., Skarbek A. i in., 1991, *Słownik imion*, Wrocław–Warszawa–Kraków.

- Labocha J., 2009, *Pogranicze językowe w badaniach naukowych*, [w:] *W kręgu języka* (materiały konferencji): Słowotwórstwo – słownictwo – polszczyzna kresowa, red. M. Skarżyński, M. Szpiczakowska, Biblioteka „LingVariów”, t. 2, Kraków, s. 143–150.
- Magda-Czekaj M., 2014, *Nazwiska genetycznie patronimiczne motywowane przez imiona wschodniosłowiańskie w Antroponimii Polski od XVI do końca XVIII w.*, [w:] *Polsko-białoruskie związki językowe, historyczne i kulturowe*, red. B. Siegień, Białystok, s. 105–112.
- Magda-Czekaj M., 2019, *Imię Zofia w kontekście językowym, kulturowym i religijnym*, [w:] *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Zofii Abramowicz*, red. A. Rygorowicz-Kuźma, K. Rutkowski, Białystok, s. 55–71.
- Magda-Czekaj M., 2021, *Popularność imienia Jan a nazwy miejscowe Polski*, [w:] *Vlastne mena v interdyscyplinarnom kontexte*, red. T. Bánik, Nitra (w druku).
- Malec M., 2009, *Nazwiska od imion prawosławnych w Polsce*, [w:] *W kręgu języka* (materiały konferencji): Słowotwórstwo – słownictwo – polszczyzna kresowa, red. M. Skarżyński, M. Szpiczakowska, Biblioteka „LingVariów”, t. 2, Kraków, s. 349–355.
- Malec M., 1994, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków.
- Malec M., 1995, *Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego, cz. 2. Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, Kraków.
- Skulina T., 1973, *Staroruskie imiennictwo osobowe, cz. 1*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Pluskota T., 2000, *Imiona chrześcijańskie w nazewnictwie miejscowym ziem ruskich Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 36, Warszawa, s. 219–231.
- Rospond S., Borek H. (red.), 1985, *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. II, Warszawa–Wrocław.
- Rymut K., 1995, *Słownik imion współcześnie w Polsce używanych*, Kraków.
- Rymut K., 2001, *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. II, Kraków.
- Rymut K., Czopek-Kopciuch B., Bijak U. (red.), 1996–2018, *Nazwy miejscowe Polski. Historia – Pochodzenie – Zmiany*, t. I–XV i (kartoteka) w IJP PAN, Kraków.
- Rymut K., 1992–1994, *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. I–X, Kraków.
- Rzetelska-Feleszko E., 1998, *Nazwy miejscowe*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa–Kraków, s. 191–230.
- Rzetelska-Feleszko E., 2006, *W świecie nazw własnych*, Warszawa–Kraków.
- Skowronek K., 2019, *Antropologia feministyczna i historia kobiet a onomastyka – miejsca wspólne (na przykładzie chrześcijańskich imion żeńskich obecnych w nazwach miejscowych)*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Linguistica” XIV, s. 218–234.
- Sochacka S. (red.), 2009, *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. XIV, Opole.
- Taszycki W. (red.), *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. I–VI, Wrocław 1965–1983; t. VII, *Suplement*, oprac. pod kierunkiem M. Malec, Wrocław 1984–1987.
- Tichoniuk B., 2000, *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*, Zielona Góra.
- Tupikov N.M., 1903, *Slovar' drevne-russkikh lichnykh sobstvennykh imen*, S. Peterburg.
- Uruski S., 1907, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. IV, Warszawa.

Utracki D., 2013, *Polityka onomastyczna władz jako element przywracania polskości na Ziemiach Odzyskanych po II wojnie światowej (na przykładzie nazewnictwa powiatu ślubickiego)*, „Studia Zachodnie” 15, s. 49–65.

Wójcik U., 2015, *Społeczno-gospodarcze uwarunkowania dziewiętnastowiecznego nazewnictwa miejscowego w Polsce*, „Onomastica” LIX, s.197–207.

Źródła internetowe

Ryżewski G., 2008, *Dożywotnicy klucza chodorowskiego ekonomii grodzieńskiej w XVII i pierwszej połowie XVIII wieku*. (Materiały gospodarcze i genealogiczne); Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Białymstoku, <http://www.kobidz.pl/app/site.php5/article/25/3163.html> (dostęp: 6.02.2020).

East Slavic name *Chodor* and its Polish counterpart *Teodor* as the basis of toponyms in Poland

Abstract

The article focuses on toponyms based on the names Chodor and Teodor. The compilation of 35. certified toponyms between XIV and XX c. divides them into two groups in terms of the names' origin. From XIV to XVIII c. toponyms (12 names), are formed from Chodor name and are placed in the historic North-East Borderlands, Lesser Poland, Mazovia. Three toponyms are derived from Teodor name. The oldest village is in Silesia, others in the South-East Borderlands and Lesser Poland. Toponym Tudorów is certified in Lesser Poland. Toponyms with Teodor name as the basis prevail in XIX and XX c. (22 names). They are mostly in XIX c. (13.) and less in XX c (5). These villages are in: Lesser Poland, Greater Poland, Mazovia, South-East Borderlines. Three oconyms derived from Chodor name are certified in the North-East Borderlines, one contains Fedor name in its original.